

ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ
ΑΠΟ ΤΗ ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ

ΚΕΝΤΡΟ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

ΠΑ.ΣΟ.Κ.

Στόχος τής Γ' Μεσογειακής Συνδιάσκεψης τών σοσιαλιστικῶν καί προοδευτικῶν κοιμμάτων τής Μεσογείου εἶναι νά ἐντοπίσουν καί νά συλλάβουν τίς δυνατότητες τής πολιτικῆς, οἰκονομικῆς καί πολιτιστικῆς συνεργασίας τῶν μεσογειακῶν χωρῶν.

Μία ἀνάμεσα στίς προοπτικές αὐτῆς τῆς συνεργασίας εἶναι ἡ ἀνεύρεση μιᾶς ἰδεολογικῆς καί ἐπιστημονικῆς κατεύθυνσης πού νά ξεφεύγει ἀπό τήν ἰδεολογία καί τά ὁράματα πού πρεσβεύει τό "κέντρο". Ἀπό αὐτή τήν ἄποψη, εἶναι ἀπαραίτητο ν' ἀναπτύξουμε μιᾶ ἰδιαίτερη προβληματική πού ν' ἀφορᾷ τήν τεχνολογική καί ἐπιστημονική κυριαρχία.

Μέχρι σήμερα, οἱ βασικές κριτικές μελέτες πάνω σ' αὐτό τό θέμα ἦταν ἔργο οἰκονομολόγων, καί αὐτό ἔχει ὅπωςδήποτε θεμελιανή σημασία. Ἡ ἐπέμβαση αὐτή ἀποτελεῖ ἀπόπειρα τοποθέτησης τοῦ προβλήματος τῆς ἐξάρτησης σέ ἐπίπεδο πολιτιστικῶν ἐπιπτώσεων. Ἡ ἐπιστήμη καί ἡ τεχνολογία εἶναι πάνω ἀπό ὅλα ἰδιάζουσες πολιτιστικές πρακτικές.

Στό κείμενο αὐτό, ἀφοῦ ὑπενθυμίσουμε μέ συντομία τό ρόλο τῆς ἰδεολογίας καί τῶν πρακτικῶν "τῆς ἀνάπτυξης μέσα ἀπό τήν ἐπιστήμη καί τήν τεχνική" σάν στοιχεῖο ὄλησης τῶν κοινωνικο-πολιτιστικῶν δομῶν" καί τό ρόλο τῆς καθευτῆς ἱστορικότητας τῶν ἀναπτυσσόμενων χωρῶν, θά προσπαθήσουμε νά διατυπώσουμε ἓνα θεωρητικό πλαίσιο πού νά ἐπιτρέπει τή θεώρηση τῶν πολιτικῶν καί πολιτιστικῶν ἐπιπτώσεων ἀπό τή μεταφορά τῆς τεχνολογίας.

"Ἄν ἡ προβληματική αὐτή ἀγκαλιάζει τά προβλήματα τῶν ἀναπτυσσόμενων χωρῶν γενικά, τό Κέντρο Μεσογειακῶν Μελετῶν σάν σκοπό ἔχει νά συγκεκριμενοποιήσῃ τίς ἔρευνες αὐτές στό πλαίσιο μιᾶς μεσογειακῆς προβληματικῆς.

Τήν ἐπομένη τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου, ὁ καπιταλισμός εἶχε ζωτική ἀνάγκη (ἰδιαίτερα στίς ΗΠΑ, πού πῆραν τότε τή σκυτάλη τῆς ἱμπεριαλιστικῆς δύναμης) νά ἐναρμονίσῃ τίς λεγόμενες "ὑποανάπτυκτες" χῶρες στό σύστημά του: ἔπρεπε, δηλαδή, νά ὁδηγήσῃ τίς χῶρες αὐτές σέ καταναλωτικές ἀνάγκες πού ν' ἀνταποκρίνονται στήν παραγωγή τοῦ

"κέντρου". Από την άλλη πλευρά, όταν υπήρχε έλλειψη εργατικών χεριών, τοῦ ἦταν ἀπαραίτητο νά μπορεῖ νά κινητοποιεῖ τήν παραγωγική δύναμη τῆς "περιφέρειας". Ἔτσι εἶδαν τό πῶς τῆς ἡμέρας στίς ΗΠΑ διάφορες θεωρίες τῆς ἀνάπτυξης, βασισμένες πάνω σέ μιᾶ "ἐξελικτική" ἀντίληψη τῶν κοινωνιῶν, θεωρίες πού σάν μοναδικό τους ὑπόβαθρο εἶχαν ἓνα σύνολο συνταγῶν πού θά επέτρεπε στίς λεγόμενες "ὑπανάπτυκτες" χώρες νά "πιάσουν" τίς λεγόμενες "ἀναπτυγμένες" χώρες.

Τήν πιό σαφῆ τους ἔκφραση οἱ θεωρίες αὐτές τή βρήκανε στίς ἐργασίες τοῦ Ροστῶρ ("Στάδιο Οἰκονομικῆς Ἀνάπτυξης"), γιά τόν ὁποῖο ὅλες οἱ κοινωνίες πρέπει ὑποχρεωτικά νά περάσουν ἀπό τά ἴδια πέντε στάδια ἀνάπτυξης: παραδοσιακή κοινωνία, προϋπόθεση τῆς ἀνάπτυξης, ἀπογείωση, ὠριμότητα καί μαζική κατανάλωση.

Ἦταν "φυσικό", μέσα ἀπό μιᾶ τέτοια ἀνθρώπινη ἐνόραση τῆς ἱστορίας, ἡ τεχνική καί ἡ ἐπιστήμη - ἄφοῦ παίζανε ἓνα βασικό ρόλο στήν ἀνάπτυξη τῶν "μητροπόλεων" - νά παρουσιάζονται σάν τή "μαγική πανάκεια" πού θά επέτρεπε στίς ἀναπτυσσόμενες χώρες νά φτάσουν τό ρυθμό τοῦ "μοντέλου".

Τῇ δεκαετία τοῦ '60, τήν περίοδο εὐρωρίας τοῦ δυτικοῦ καί ἐπιστημονικο-βιομηχανικοῦ συστήματος, ἀναπτύχθηκε ἡ ἐννοια τῆς "ἀνάπτυξης μέσα ἀπό τήν ἐπιστήμη" ἡ ὁποία καί ἐξελίχθηκε σέ ἰδεολογία τῆς "δεκαετίας τῆς ἀνάπτυξης" ('60 - '70), ἀφοῦ θεσπίστηκε ἀπό τά Ἠνωμένα Ἔθνη. Αὐτή ἡ ἐννοια τῆς ἀνάπτυξης μέσα ἀπό τήν ἐπιστήμη, στήν πραγματικότητα μιᾶ ἰδεολογία-πρόσχημα γιά τή μεταφορά τεχνολογίας, βασιζόταν, λιγότερο ἢ περισσότερο φανερά, στήν ἀντίληψη ὅτι οἱ χώρες τοῦ Τρίτου Κόσμου ἦταν ἀπλούστατα πιό φτωχές, πιό καθυστερημένες καί ὅτι ἀρκοῦσε νά ἐνταχθοῦν στό σύστημα τῆς ἐπιστημονικῆς καί τεχνικῆς προόδου γιά νά ἐξασφαλίσουν σχεδόν αὐτόματα μιᾶ αὔξηση τῆς παραγωγῆς τους καί τοῦ Ἀκαθάριστου Ἐθνικοῦ Εἰσοδήματός τους. Πράγμα πού (μέ τά κριτήρια πού χρησιμοποιοῦσαν οἱ κυρίαρχες δυνάμεις γιά νά ἐπιβάλλουν στίς ἀναπτυσσόμενες χώρες νά θεωρήσουν τόν ἑαυτό τους σάν ὄντοτητα) παρεῖχε τή διαβεβαίωση ὅτι βρισκόταν στόν καλό δρόμο.

Τοῦτο ὅμως ἀποτελεῖ ἀραλῶς ἀκριβοῆτηση τῶν θεμελιωδῶν διαφορῶν στίς οἰκονομικές καί κοινωνικο-πολιτιστικές δομές τῶν χωρῶν τῆς περιφέρειας.

Όπως τό αναφέρει ο Άντρέας Παπανδρέου στό βιβλίο του: "Ίμπεριαλισμός καί οικονομική Άνάπτυξη", όταν αναφέρεται στίς θεωρίες του Ροστώφ: "Αύτός ο τρόπος αντίληψης τής οικονομικής ανάπτυξης καί η πολιτιστική εξέλιξη, αναγνωρίζει μιά ιστορική εξέλιξη στίς βιομηχανικές χώρες, αλλά άρνεϊται κάθε ιστορικότητα στίς υπανάπτυχτες χώρες".

Πράγματι, στίς βιομηχανικές χώρες τής Δύσης, άν η "έπιστημονική καί τεχνική πρόοδος" πρσωθεί τήν οικονομική ανάπτυξη, τουτο συμβαίνει γιατί συνέβαλε στή μακροποίηση τής δομής τών οικονομικών, κοινωνικών καί πολιτικών θεσμών, πού εξέλίχτηκαν μέ τρόπο ώστε νά μπορούν νά τή χρησιμοποιήσουν.

Όμως, σ'αυτές τίς κοινωνίες, ο ρόλος τής επιστήμης στήν ανάπτυξη δέν περιορίζεται στον τομέα τής παραγωγής. Η επιστήμη όχι μόνο δέν αποτελεί ένα σύνολο μεθόδων καί διαδικασιών, αλλά διεισδύει σέ όλα τά επίπεδα τής κοινωνικής πρακτικής καί συνδέεται μέ τίς θεμελιακές πολιτιστικές συμπεριφορές πού χαρακτηρίζουν τον πολιτισμό τών βιομηχανικών χωρών τής Δύσης. Είηαι μιά ιδιαίτερη πολιτιστική πρακτική. Κι αυτό ακριβώς θα προσπαθήσουμε νά καταδείξουμε: τίς πολιτιστικές καί πολιτικές επιπτώσεις αυτής τής πρακτικής, πού αποτελεί κυρίαρχη πρακτική στίς αναπτυγμένες χώρες.

Κάτω από αυτές τίς συνθήκες δέν πρέπει νά μάς ξαφνιάζει πού οι κοινωνικές δομές, οι διαφορετικές πολιτιστικές πρακτικές τών αναπτυσσόμενων χωρών έμφανίζονται σαν έμπόδια στό μοντέλο ανάπτυξης, πού βασίζεται στήν επιστήμη καί τήν τεχνική. Ούτε βέβαια τό γεγονός ότι η ανάπτυξη αυτή δέν μπορεί νά πραγματοποιηθεί "χωρίς ρήξη μέ τά υπάρχοντα μοντέλα ύπαρξης" πού άπορρέουν από μιά ιστορία καί μιά δυναμική χαρακτηριστικές για κάθε χώρα τής περιφέρειας. Γιατί οι κοινωνίες αυτές, βαθύτατα "άποδιαρθρωμένες" από τήν άποικιοκρατία καί τίς διάφορες κατοχές, διατηρούν παρόλα αυτά μιά ιδιαιτερότητα όπου η οικονομική πράξη είηαι κοινωνικό μήνυμα μέ πολιτική, πολιτιστική καί θρησκευτική σημασία, διαφορετική από αυτήν τών κοινωνιών όπου η μεγιστοποίηση του κέρδους καί η συσσώρευση αποτελούν τίς κυρίαρχες μορφές οικονομικού όρθολογισμού.

Η καταστροφή αυτών τών κοινωνικών δομών καί τών ιδιαίτερων σημασιών, όχι μόνο δέν μίμρυνε τό χάσμα ανάμεσα στα αναπτυγμένα καί τά αναπτυσσόμενα

κράτη, αλλά και τόνισε το φαινόμενο της υπο-ανάπτυξης, θεωρημένης από ένα πρίσμα απώλειας της κυριαρχίας του περιβάλλοντός της από την κοινωνία.

Η επιχείρηση αυτή νομιμοποιήθηκε από μια "έπιστημονίστικη" ιδεολογία που θεωρεί ότι η κοινωνική πρακτική, στο μέτρο που αποσπάζεται από το μυθικό, μαγικό ή ιδεολογικό μυστικισμό μετατρέπεται σε όρθολογική, και στο ίδιο μέτρο, πρέπει απαραίτητα να μετατραπεί σε επιστημονική πρακτική: "σε τελική ανάλυση, η οίκονομία ενός έθνους και η παγκόσμια οίκονομία αποτελούν συστήματα που πρέπει να βελτιώνονται έκ νέου κάθε φορά που η εξέλιξη των τεχνικών ή άλλων παραγόντων μεταβάλλουν τις μεταβλητές της παραμέτρου, π.χ. το όριακό μέγεθος πέρα από το οποίο οι μονάδες παραγωγής έχουν αξία". (Η ανάπτυξη μέσα από την επιστήμη-ΟΥΝΕΣΚΟ).

Οι φράσεις αυτές απεικονίζουν την έμμονη ιδέα της κυριαρχίας, όπου η βία και η ιστορία των "άλλων" παραχωρεί τη θέση τους σε μια λειτουργικότητα ελεγχόμενη από τις αναπτυγμένες χώρες.

Σήμερα η θέση αυτή έχει ξεπεραστεί. Οι αποτυχίες των "αναπτυξιακών" πολιτικών μέσα από την επιστήμη και την τεχνική και οι θεωρητικοποιήσεις πολλών συγγραφέων του Τρίτου Κόσμου (Σαμίρ Αμίν, Αντρέ Γκούντερ-Φράνκ, Κ. Φουρτάντο, Ε. Καρντόσο, ιδιαίτερα) απόδειξαν με σαφήνεια ότι αν μέ Αναπτυξη έννοοῦμε την πρόσβαση στο πολιτιστικό μοντέλο κατανάλωσης και παραγωγής των σήμερα αναπτυγμένων χωρών, αυτή ακριβώς η ανάπτυξη για τις περισσότερες χώρες είναι ένας μύθος. Έδω και μερικά χρόνια, επίσης, η ανάγκη καθορισμού διαφορετικών δρόμων ή μοντέλων ανάπτυξης για τις αναπτυσσόμενες χώρες φάνηκε ακόμη πιο ξεκάθαρα.

Οι πολιτικές και πολιτιστικές επιπτώσεις της μεταφορᾶς τεχνολογίας.

Ενώ όλες οι κοινωνίες παράγουν γνώσεις και τεχνικές, δεν τηρούν όλες την ίδια στάση απέναντι στις τεχνικές και δεν τις παράγουν με τον ίδιο τρόπο.

Το καινούριο στοιχείο σήμερα είναι ότι οι κοινωνικές σχέσεις κυριαρχίας περνάνε μέσα από τα τεχνικά αντικείμενα και όχι μόνο μέσα από την οικονομική και την πολιτική. Μια ομάδα που κάνει ένα "State of Art" (όπως π.χ. σε διαφορετικά δράματα της κοινωνίας αντιστοιχούν και διαφορετικά

δράματα πάνω στην ενεργειακή πολιτική: οι οικολογιστές που υποστηρίζουν την ηλιακή ενέργεια είναι υπέρ μιας αποκεντρωμένης κοινωνίας, οποσδήποτε διαφορετικής από αυτήν των υποστηρικτών της πυρηνικής ενέργειας, ακόμη και εκείνων που ένασματώνουν την ηλιακή ενέργεια σε μεγάλα συγκεντρωτικά έργα.

Η τεχνολογία λοιπόν δεν αποτελεί ένα ούδέτερο εργαλείο αλλά υλοποίηση ενός κοινωνικοῦ ὁράματος και κοινωνικῶν σχέσεων. Στη δημιουργία ενός αντικειμένου υπάρχουν νικητές και χαμένοι. Όταν λοιπόν κοινωνικές ομάδες αγωνίζονται για τη δημιουργία ενός διαφορετικοῦ τεχνικοῦ αντικειμένου, αγωνίζονται και για διαφορετικά κοινωνικά μοντέλα.

Τό γεγονός αυτό δεν είναι αναγνωρισμένο γι' αυτό και γενικά αντιπαραθέτουμε τά κοινωνικά προβλήματα μέ τά τεχνικά προβλήματα, ἤ μία κοινωνική λογική μέ μία τεχνική λογική. Αυτό μᾶς ἐπιτρέπει νά ἀποκρίψουμε τό γεγονός ὅτι ἕνα ἀντικείμενο μέ τεχνική συνοχή εἶναι ὁ καρπός μιᾶς ἱστορίας, στή διαδικασία τῆς ὁποίας δέν συμμετέχουν, ἀλλά τά προϊόντα τῆς ὁποίας καταναλώνουν.

Παράδειγμα: Μπροστά στό πρόβλημα ὑπερπληθυσμοῦ στίς Ἰνδίες, ἡ Κυβέρνηση ἀποφασίζει ὅτι οἱ γυναῖκες πρέπει νά παίρνουν ἀντισυλληπτικά. Προκαλεῖται ὅμως ἕνα φαινόμενο πολιτιστικής ἀπόρριψης. Οἱ Ἰνδές δέν θέλουν τά ἀντισυλληπτικά (θά ποῦνε ὅτι τό χάπι εἶναι μέν ἐντάξει ἀπό τεχνική πλευρά, ἤ χρήση του ὅμως συναντᾷ κοινωνικο-πολιτιστικά ἐμπόδια). Ἡ Κυβέρνηση δοκιμάζει, τότε, διάφορους τρόπους γιά νά ξεπεραστοῦν αὐτά τά ἐμπόδια. Στήν ἀρχή ἀπειλεῖ τούς παραβάτες μέ φυλακή, χωρίς ἀποτέλεσμα. Προτρέπει, λοιπόν, μέ εἰδικό πρίμ τίς γυναῖκες νά παίρνουν ἀντισυλληπτικά καί διαμορφώνει θεσμούς καί νομοθεσία γιά τήν ἐφαρμογή τῆς πολιτικῆς της.

Τό πρόβλημα πού τίθεται, λοιπόν, εἶναι τό ἑξῆς: πῶς καί γιατί διαχωρίζεται αὐτό τό "ἐπιστημονικο-τεχνικό" πείραμα ἀπό τό "κοινωνικο-πολιτικό" πείραμα, πῶς ἀπομονώνουμε τό μέρος-ἀντικείμενο χάπι ἀπό τό θεσμικό καί νομοθετικό μέρος; Ποιός καθορίζει τά ὅρια τοῦ "ἐργαστηρίου";

Λέγοντας ὅτι τά ἀντισυλληπτικά εἶναι ἀπό ἐπιστημονική ἄποψη ἐντάξει, ὁ

προμηθευτής δεν χρειάζεται να επανέλθει στην ιστορία του προϊόντος του. "Αν υπάρχει κάτι που πρέπει ν' αλλάξει είναι στον κοινωνικό τομέα του δέκτη, που πρέπει να προσαρμοστεί στον τρόπο τοποθέτησης κι επίλυσης του προβλήματος από την παραγωγή κάποιου είδους.

"Έτσι μπορούμε να πούμε ότι μιά μηχανή που "λειτουργεί", που είναι τεχνικά κι επιστημονικά άρτια, τό επιτυγχάνει μόνο χάρι στη "διαχωριστική" ικανότητα των προμηθευτών που αυτή άκριβως ή αωστή λειτουργία - την οποία θεωρούν δοσμένη καί μοναδική - τούς επιτρέπει να ξεπερνάνε τό κοινωνικό πρόβλημα που τίθεται.

Τό γεγονός αυτό είναι ακόμη πιο συγκαλυμένο όταν άφορά την έπιστήμη. Είναι γενικά παραδεκτό - συχνά μέ έμμεσο τρόπο - ότι ή έπιστήμη "ανακαλύπτει" τούς αντικειμενικούς νόμους τής φύσης, νόμους που προϋπήρχαν καί ήταν ανεξάρτητοι από τίς διάφορες κοινωνίες (άκόμη κι όταν πρόκειται για ένα όρισμένο στάδιο τής ιστορικής εξέλιξης, είναι δυνατό να τούς ανακαλύψουμε). "Η γνώση αύτών των νόμων θά επέτρεπε στίς κοινωνίες, άνάλογα μέ τά διαφορετικά κοινωνικά τους συστήματα ν' αναπτύξουν καί διαφορετικές τεχνικές.

"Έτσι ή επιστημονική φύση παρουσιάζεται σαν ένα πλαίσιο χωρίς συγκρούσεις, χωρίς άμφισβήτηση, χωρίς ιστορικότητα, μέσα στό όποιο ξετυλίγεται ή ιστορία των κοινωνιών καί όχι σαν ή κοινωνική διαμόρφωση ενός αντικειμένου. "Η τελική άποδοχή αύτης τής ιδέας καί ή συνακόλουθη άφαίρεση του δικαιώματος έπιλογής του πεδίου άγώνα από τούς άμφισβητίες άποτελεί βασική έπιτυχία των βιομηχανικών κοινωνιών τής Δύσης.

"Αν χρησιμοποιήσουμε, στην Άθήνα ή άλλοι την ίδια επιστημονική θεωρία καί τά ίδια έργαλεία, όποιοσδήποτε που έλέγχει αυτά τά όργανα μπορεί, μ' ένα καθορισμένο καί μεταβιβάσιμο άριθμό πράξεων να επαναλάβει ένα πείραμα που έγινε σέ άλλο χρόνο καί σέ άλλο τόπο. Για να γίνει όμως αυτό πρέπει να παραδεχτούμε ότι τό πείραμα άρχίζει μόνο σαν θεωρηθούν δεδομένα τά έργαλεία καί ή θεωρία.

"Όμως για να περιοριστούμε μόνο σ' αυτό, τά έργαλεία κατασκευάστηκαν σέ συνθήκες ιστορικές καί ανεπίστρεπτες, χαρακτηριστικές μις όρισμένης κοινωνίας που διαθέτει τό άπαρίτητο βιομηχανικό δυναμικό.

Δέν υπάρχει κανένας "έπιστημονικός" λόγος ν'άποφασίσουμε θεωρητικά ότι τό πείραμα (ή έπιστήμη) πρέπει ν'άρχισει μόνο όταν τά έργαλειά είναι δεδομένα . Μπορούμε νά πούμε ότι τό πείραμα άρχίζει τή στιγμή πού κατασκευάζονται τά έργαλειά, ή καί ακόμη πιό πρίν. Μέ άλλα λόγια, γιά νά παραμείνει ή φύση ίδια, θά έπρεπε νά επαναλάβουμε τήν ιστορία τής χώρας πού κατέχει τήν τεχνολογία, νά μεταφέρουμε τό σύνολο τών κοινωνικών της δομών.

Στήν πραγματικότητα, τό όρια έξαρτώνται από τό συσχετισμό δυνάμεων. Τό νά μπορείς νά επιβάλλεις τήν άποψη ότι ή φύση είναι παντού ή ίδια, ίσοδυναμεί (σ'αυτό τό θεωρητικό παράδειγμα) μέ τή δυνατότητα νά επιβάλλεις τό ξεκίνημα ενός πειράματος "μετά" τά απαραίτητα έργαλειά. Νά υποχρεώνεις δηλαδή τήν κοινωνία-δέκτη αυτής τής τεχνολογίας νά κάνει άφαίρεση τής ιστορικής διαδικασίας κατασκευής τών θεωριών καί τών εργαλείων καί νά προσδιορίσει ένα όριο πέρα από τό όποιο δέν υπάρχει έπιστροφή.

Γι αυτό πιστεύουμε ότι τό νά δεχτεί a priori μιά χώρα πού εισάγει τεχνολογία, ότι ή φύση είναι παντού ή ίδια (νά δεχτεί δηλαδή τό διαχωρισμό έπιστήμη/ιστορία), σημαίνει ότι δέχεται νά υποκαταστήσει τήν ιστορία της μέ τό παρελθόν τής χώρας πού κατέχει αυτή τήν τεχνολογία.

Στό μέτρο πού πιστεύουμε ότι αυτή ή ιδιαίτερη πολιτιστική πρακτική - πού συνίσταται στήν επίλυση τών κοινωνικών προβλημάτων μέ τή δημιουργία τεχνικών αντικειμένων - είναι επιθυμητή ή αναπόφευκτη, ή καθιέρωση ενός συσχετισμού δυνάμεων ενάντια στίς μητροπόλεις σ'αυτό τό πεδίο δέν θά πρέπει νά περιορίζεται σέ μιά άπλή διαπραγμάτευση τών έμπορικών καί οικονομικών όρων. Θά πρέπει νά υπεισέρχεται στήν ίδια τή διατύπωση τών κοινωνικών προβλημάτων καί, συναικόλουθα, στό περιεχόμενο τών τεχνικών, απορρίπτοντας τήν άποψη ότι ή λογική τής τεχνικής ή ή "έπιστημονική φύση" (αυτή πού παράγει τήν έπιστήμη) δέν είναι διαπραγματεύσιμες. Αυτές οι έπιστημονικές καί τεχνικοφανεές λογικές δέν είναι στήν πραγματικότητα παρά τετριμμένες πρακτικές πού καί οι ίδιοι οι έπιστήμονες καί τεχνικοί θέτουν συνέχεια σέ άμφισβήτηση, άρνούμενοι όμως στούς άλλους τή δυνατότητα επέμβασης, μέ τό πρόσχημα τής τεχνικότητας.

Αυτό άσφαλώς προϋποθέτει ότι οι λαοί τών περιφερειακών χωρών πρέπει νά μάθουν νά θέτουν τά προβλήματά τους κατ'αυτό τόν τρόπο, γιατί μόνο έτσι θά ξεπεράσουν τήν μέχρι τώρα παθητική τους αντίσταση. Άλλά μπορούμε επίσης νά ξεκινήσουμε ένα άγώνα γιά νά προσδιορίσουμε τά σχέδια πού δέν θά μεταβιβαστούν.